

Sarlós Gábor

A KÖZVÉLEMÉNYKUTATÁSOK SZEREPE A MAGYARORSZÁGI ATOMENERGIA DISKURZUS ALAKÍTÁSÁBAN

Bevezetés

Tanulmányomban annak elemzésére teszek kísérletet, hogy milyen szerepet játszanak a közvéleménykutatások a magyarországi atomenergia diskurzus alakításában. Feltevésem szerint a 2009 és 2013 közötti időszakban az atomenergia magyarországi hasznosításáról és fejlesztéséről kifejtett narratívák eredményességében jelentős szerepet játszott, hogy e narratívákat megfogalmazó szereplők milyen megközelítésben éltek a közvéleménykutatás eszközével.

Az időszak kiemelt jelentőségét az adja, hogy ezek az évek különösen fontosaknak tekinthetők a magyarországi atomenergia diskurzus szempontjából. A magyar országgyűlés 2009 áprilisában adott felhatalmazást a paksi atomerőmű bővítéséhez kapcsolódó előkészítő vizsgálatok elkészítésére, majd ezután alig 5 évvel, 2014 januárjában megállapodás született az atomenergia-kapacitás orosz részvétellel és orosz állami kölcsönrel történő bővítéséről, amit 2014 februárjában parlamenti határozat szentesített.

Hipotézisem szerint az atomenergiára vonatkozó kutatásokban a közvélemény vizsgálata egyszerre szolgálja egyfelől a nézetek, vélemények, attitűdök megismerését, másfelől az eredmények kommunikálása révén a közvélemény egy bizonyos szempontnak alárendelt befolyásolását. A két funkció, tehát a kutatás és a kommunikáció közötti egyensúly megbillenése és a kommunikációs törekvés dominanciája esetén olyan helyzet állhat elő, amelyben a kutatások elsődleges céljává a közvélemény befolyásolása válik. Ebben az esetben a kutatás maga is a kommunikáció egyik eszközévé lesz, ez pedig felveti a közösség manipulatív befolyásolásának veszélyét.

Egy korábbi kutatásom (Sarlós 2014) azt mutatta, hogy Magyarországon a 2009 és 2013 között az atomenergiáról folytatott politikai, médiabeli és szakmai diskurzusban egy adott narratíva hitelességének külső erősítése kétféleképpen történt: vagy nemzetközi példákra történő hivatkozás vagy pedig a közösség véleményének beemelése jelentette azt a keretezést, amely külső megerősítést biztosított. A kommunikációt végző és egyben a kutatás megrendelőjeként fellépő szereplő a „hitelesség transzfer” kommunikációs technikája révén egy külső fél állításaival erősítette a sajátjait.

Számos szerző utal arra, hogy kommunikációs célok elérésének támogatása nem a közvéleménykutatási eredmények manipulálásával történik. Az eredmények befolyásolása inkább kutatómódszertani megfontolásokra vezethető vissza (Babbie 2007), így például olyan állítások megfogalmazására, amelyek többféleképpen értelmezhetők, és amelyek több önálló gondolatot fejeznek ki (Edwards 1957); a kérdések összeállításának módjára és a nyilvánosságra hozandó válaszok szelektálására (Mariotte 2012); az adott kontextus

megválasztására és a kérdések szóhasználatára (Antal 2013); továbbá számolni kell az ismétlődő kutatások hatásával és a közvetlenül az érzelmekre ható, például bizonytalanságot kiváltó kérdések következményeivel. (Lever 2013)

Különböző kutatások eltérő eredményeinek összehasonlítása különösen az olyan, összetett témák kapcsán nehéz, ahol az interpretációk az ismeretek, a tudatosság és az attitűd eltéréseiből fakadó különbségeket tükrözik. Azoknál a komplex témáknál, ahol csak keveseknek van közvetlen, személyes tapasztalatuk, éles megosztottság figyelhető meg. Az olyan, az emberek életére közvetlen hatással bíró technológiákhoz kapcsolódó kutatások, mint például a génmódosítás (Poortinga, Pidgeon 2003) és az éghajlatváltozás (Semanza et al 2008), különösen kitettek az ilyen megosztottságnak. Az attitűdökben rejlő különbségeket gyakran a szkepszis, a bizalmatlanság, a fatalizmus és az ismeret hiány idézi elő. (Lorenzoni et al 2007)

A magyarországi közvéleménykutatások az atomenergiáról

A 2009-2013 időszakban számos közvéleménykutatás született az atomenergia tematikához kapcsolódóan. Az időszak átfogó értékelése és az atomenergiáról, illetve a paksi bővítésről szóló vélekedések megismerése céljából hat közvéleménykutatást elemeztünk és hasonlítottunk össze: hármát ezek közül a TNS készítette (a TNS Global, illetve a TNS Hoffmann, a nemzetközi cég magyarországi vállalata), kettőt a Medián, egyet pedig az Ipsos. (1. táblázat) Ismeretünk szerint a 2009-2013 időszakban készült kutatások mindegyike bekerült a jelen összeállításba.¹ Ezek összehasonlító értelmezése során az eredményekben rejlő hasonlóságok vagy eltérések megállapításán túl szükségesnek tűnt a módszertanok elemzése és összehasonlítása is, hiszen ez segítséget jelenthet az eredményekben mutatkozó esetleges különbségek megértésében.

¹ Rendszeresen ismétlődő kutatások esetében legalább egy kutatás került vizsgálatra.

1. táblázat
A 2009-2013 időszakban készült kutatások

	<i>Cím</i>	<i>Adatfelvétel</i>	<i>Publikáció</i>	<i>Kutatócég</i>	<i>Megbízó</i>	<i>Fókusz</i>	<i>Különlegesség</i>	<i>Módszertan</i>
1	Europeans and Nuclear Safety (teljes változat), Special Barometer 324	2009. szept.–okt.	2010. március	TNS Opinion and Social	Európai Bizottság	atom-energia attitűd az EU országokban	az egyedüli Eurobarometer vizsgálat, amely 2009 és 2013 között atomenergiával foglalkozott	EU tagországok, személyes interjú, 1000 fős minta (Magyarország esetében), a 15 éven felüliek megkérdezésével, nem, kor, régió és település méret szerint súlyozva, konfidencia limit +/- 3.1%
2	Global Citizen Reaction to the Fukushima Nuclear Plant Disaster (teljes változat)	2011. március	2011. április	Ipsos Global	Reuters Thomson News	a fukusimai baleset társadalmi hatásai	kifejezetten a baleset hatásainak mérésére	24 ország, online panel interjúk, 1000+ interjú (néhány országban 500+), kor: 16-64 között, demográfiai adatok szerint súlyozva, becsült hibahatár +/-3.1% (+/-4.5% a kisebb mintával dolgozó országok esetében)
3	Népszavazás döntsön? (kivonat a nyilvánosság számára)	2011. július	2011. augusztus	Medián	Origo	Népszavazás döntsön Paks ügyében?	omnibusz kutatás része	személyes interjúk, 1200 felnőtt megkérdezésével, 100 település, településtípus, kor, nem és végzettség szerint súlyozva, konfidencia limit +/- 2-5%
4	Felmérés az energiaforrások és Paks megítéléséről (nyilvános kivonat)	2011. július	2011. augusztus	TNS Hoffmann	MVM Zrt./Paksi Atomerőmű Zrt.	attitűdök az atomenergia és a paksi atomerőmű iránt	rendszeres negyedévenkénti kutatás, amelyből évente egy kivonat kerül nyilvánosságra	ismeretlen, de feltételezhetően megegyezik a TNS Hoffmann 2013. augusztusi kutatásával (6. kutatás)
5	Milyennek ítélik az atomenergia veszélyeit? (nyilvános kivonat)	2012. július	2013. október (!)	Medián	a Greenpeace által összefogott zöld szervezetek	attitűdök az atomenergia és a paksi bővítés iránt	az adatfelvételt követően egy évvel került publikálásra az eredmény	ismeretlen, de feltételezhetően megegyezik a Medián 2011. júliusi kutatásával (3. kutatás)
6	Felmérés az energiaforrások és Paks megítéléséről (teljes változat)	2013. augusztus	2013. október	TNS Hoffmann	MVM Zrt./Paksi Atomerőmű Zrt.	attitűdök az atomenergia és a paksi atomerőmű iránt	rendszeres évenkénti kutatás	személyes interjúk, 1007 15+ felnőtt megkérdezésével, 100 település, település nagyság, földrajzi régió, kor, nem és végzettség szerint súlyozva, konfidencia limit ismeretlen

A 2009-2013 időszakban készült kutatások

A következő leírások időrendi sorrendben veszik sorba és hasonlítják össze az egyes kutatásokat.²

1. TNS OS, 2010. március (1)

Leírás: Európai szinten számos releváns kutatás készült az Eurobarometer keretei között. Ezek legtöbbje azonban tágabb összefüggésben kezeli az energia kérdését³ és nem irányul közvetlenül az atomenergiára. Az Európai Bizottság által készített Eurobarometer kutatások közül ez az egyedüli, amelyik a 2009-2013 időszakban a nukleáris energia témájával foglalkozott és kapcsolódik az atomenergia magyarországi megítélésének kérdéséhez.

Kulcsmegállapítások: a magyarországi válaszadók 45%-a szerint az atomenergia kockázatai meghaladják annak előnyeit, 43%-a szerint az előnyök múlják felül a kockázatokat, 9%-a szerint egyensúlyban van a kettő, 3%-nyian pedig nem válaszoltak. Az atomenergia részesedését a teljes energiamixen belül 20% szerint csökkenteni, 27% szerint pedig növelni kellene, a szinten tartás mellett 49%-nyian vannak, 4% pedig erre nem tud válaszolni. A megkérdezettek 50%-a szerint a nukleáris kockázatokat eltúlozzák, 34%-a szerint alulbecsülik, 13%-a szerint a megfelelő módon látják, 3% pedig nem kívánt válaszolni. A magyarok 72%-a megbízik azokban a vállalatokban, amelyek atomerőművek üzemeltetésével foglalkoznak, 26% viszont nem ért egyet ezzel az állítással (a megkérdezettek 2 %-a nem tudott válaszolni) A médiából megfelelő képet lehet nyerni a lehetséges kockázatokról és előnyökről – ezt a megkérdezettek 26%-a vallja, ezzel viszont 71% nem ért egyet, míg 3% nem tud ebben állást foglalni. A magyarok 20%-a mondta azt, hogy szeretné, ha az energiastratégiával kapcsolatos kérdésekben, ezen belül pedig az atomenergiával kapcsolatban közvetlenül is ki tudná fejteni a véleményét és részt vehetne a döntéshozatali folyamatban, 23% ezt a nem-kormányzati szervezetekre bízna, 13% a parlament hatáskörébe utalná, 39% az evvel foglalkozó szakértőkre bízna a szükséges döntések meghozatalát, míg 5% nem kívánt állást foglalni.

2. Ipsos, 2011. április (2)

Leírás: a globális kutatás a fukusimai földrengést és atomerőmű balesetet követően készült, és kifejezetten az atomenergia iránti attitűdök változásának felmérésére irányult.

Kulcsmegállapítások: A magyar válaszadók közül 12% erősen támogatta az atomenergia használatát, 29% valamennyire támogatta, 30% inkább ellenezte és 29% erősen ellenezte azt. Újabb atomerőművi blokk építését 38% támogatta és 62% ellenezte. A magyarok 20%-a tekintette az atomenergiát hosszú távon alkalmas energiatermelési módnak, 80% viszont korlátozottnak tartotta a használhatóságát, és a belátható időn belül bekövetkező elavulását jósolta.

² A sorrendjüket jelző számokra történik a későbbiekben a hivatkozás

³ EB 75.1. European Parliament Eurobarometer. Europeans and Energy, http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2011/2011_04_21/SA_EN_Final.pdf,
EB 74.3 European Parliament Eurobarometer, Standard EB 74.3 on Energy, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_pe_74-3_synth_en.pdf

3. Medián, 2011. augusztus (3)

Leírás: Omnibusz kutatás keretében készült kutatás az Origo megbízásából.

Kulcsmegállapítások: A meglévő paksi atomerőmű élettartamának hosszabbítását a válaszadók 32%-a támogatta és 63%-a ellenezte. Új blokk építésével a megkérdezettek 36%-a értett egyet és 58%-a volt ellene, a mindkét javaslatot ellenzők aránya pedig 43% volt. A válaszadók 43%-a vélekedett úgy, hogy az atomenergiával foglalkozó hatóságok függetlenek, míg 48 % ezt kétségbe vonta. Egy, az atomenergia jövőbeni használatára vonatkozó népszavazás gondolatával a megkérdezettek 48%-a értett egyet, 47% ellenezte azt, 5% pedig nem tudott véleményt formálni. A válaszolók 60% vallotta azt, hogy részt venne egy esetleges népszavazáson, 36% viszont nem menne el. A válaszadók 80%-a szeretné, ha az állam jobban támogatná a megújuló energiafajtákat, 8% hasonló támogatást szeretne elérni a gáz, 7% pedig az atomenergia esetében.

4. TNS Hoffmann, 2011. augusztus (4)

Leírás: évente rendszeresen kutatás készül a Paksi Atomerőmű Zrt. anyavállalata, az MVM Zrt. megbízásából. A rendszeres kutatás eredményeiből csak részletek kerültek nyilvánosságra, annak ellenére, hogy a teljes anyag nyilvánosságra hozását zöld szervezetek több alkalommal kezdeményezték.

Kulcsmegállapítások: A magyar lakosság 73%-a értett egyet azzal a megállapítással, hogy Magyarországon atomerőmű működik, 58%-a pedig támogatta az erőmű blokkjainak élettartam hosszabbítását. Új blokkok létesítésével a megkérdezettek 51%-a értett egyet, míg 44%-a ellenezte azt.

5. Medián, 2012. július (5)

Leírás: a kutatás zöld civilszervezetek megbízásából készült, az eredmények nyilvánosságra hozatala az adatfelvételt követően 1 évvel történt. A kutatás fókuszja a paksi atomerőmű tervezett bővítéséhez kapcsolódó orosz részvétel volt.

Kulcsmegállapítások: Egy 5-ös skálán a paksi atomerőműhöz kapcsolódó kockázatokat 3,58-ra, az atomerőművekhez általában kapcsolódó kockázatokat 3,81-re, a nukleáris hulladékkal összefüggő kockázatokat pedig 4,06-ra becsülték a megkérdezettek. A lehetséges energiafajták közül a megújuló kiaknázásának állami ösztönzését a lakosság 77%-a támogatta, míg 13% az atomenergiának, 10%-a pedig a gáznak adott volna elsősorban állami támogatást. Az élettartam hosszabbítást a megkérdezettek 35%-a támogatta, míg egy új atomerőmű építésével 42%-uk értett egyet, utóbbit viszont a megkérdezettek 51%-a ellenezte. A lakosság 50%-a értene egyet népszavazás megtartásával és azon 56%-nyian vennének részt. Abban az esetben, ha az új atomerőmű építése orosz kölcsön igénybevételével és orosz állami tulajdonú vállalat fővállalkozásában történne, 25% támogatná és 66 ellenezné a beruházást.

6. TNS Hoffmann, 2013. augusztus (6)

Leírás: az MVM által megrendelt évenkénti kutatás aktuális eleme.

Kulcsmegállapítások (nyilvános rész): A magyar lakosság 76%-a értett egyet azzal a megállapítással, hogy Magyarországon atomerőmű működik, 43% vélekedett úgy, hogy az atomenergia a legolcsóbb energiaforrás. Az atomerőmű támogatottsága a létesítmény 30 km-

es körzetében kiugróan magas volt.⁴ Öt megkérdezettből négyen vélték úgy, hogy az országon belül kell megtermelni a szükséges energiát. A megkérdezettek 41%-a maximum 10%-nyi import energiát tartott elfogadhatónak, míg 33%-uk egy maximum 25%-os import részarányal értett egyet.⁵

Kulcsmegállapítások (a nyilvánosságra nem hozott részben⁶): a válaszadók 51%-a tartotta úgy, hogy az elkövetkező 10 évben a megújuló energiaforrások jelentik majd a legbizhatóbb energiaforrást, míg 17%-a szerint ez a gáz vagy az atomenergia lesz. A résztvevők 49%-a szerint a biztonságos energiaellátást a megújuló képesek nyújtani, 23% szerint ez az atomenergiára, 17% szerint pedig a gázra jellemző. A válaszadók 78%-a vélekedett úgy, hogy a megújuló energiafajták, 10% szerint az atomenergia, 7% szerint pedig a gáz gyakorolja a legkisebb hatást a környezetre. A megkérdezettek 51%-a értett egyet új atomerőművi blokk építésével, 45% pedig ellenezte azt. Ha azt a meglévő atomerőmű mellé építenék, akkor a támogatók aránya 56%-ra nőne, míg 40% továbbra is ellenezné azt. A paksi bővítéshez szükséges döntést illetően a válaszadók 57%-a támogatta népszavazás megtartását, 13% csak a 10 kilométeres körzetben élők megkérdezését tartotta fontosnak, 12% a parlament, 9% pedig a kormány döntésére bízta ezt, míg 8% egy helyi referendumot támogatott. Egy népszavazás esetén a lakosság 50%-a támogatná egy új atomerőművi blokk építését, 38% pedig ellenezné azt. A megkérdezettek 87%-a ellenezte, hogy a Paksi Atomerőmű magánkézbe kerüljön, míg 11% támogatna egy ilyen döntést. Az élettartam hosszabbítást 64% támogatta és 30% ellenezte.

⁴ Az atomerőmű környezetében élők körében külön kutatás készült.

⁵ Jelenleg ez az arány 30%.

⁶ Ez utóbbi kutatás eredményeinek csak egy része került nyilvánosságra. A nem publikus részek olyan megállapításokat tartalmaznak, mint például a relatív többség a megújuló energia forrásokat tekinti leginkább biztonságosnak, a döntő többség a megújulókat tekinti a leginkább környezetbarát energiaforrásnak, a megkérdezettek többsége népszavazást szeretne atomenergia ügyben, illetve a döntő többség ellenezné az atomerőmű privatizálását.

2. táblázat
Az egyes kutatások legfontosabb megállapításai

	Cím és kutatócég	Adatfelvétel és publikáció	Atomenergiát		Paks bővítését		Fontos megállapítások
			támogatja	ellenzi	támogatja	ellenzi	
1	Europeans and Nuclear Safety (teljes változat), Special Barometer 324 TNS OS	2009. szeptember-október 2010. március					
2	Global Citizen Reaction to the Fukushima Nuclear Plant Disaster (teljes változat) / Ipsos	2011. március 2011. április	41%	59%	38%	62%	
3	Népszavazás döntsön? (kivonat a nyilvánosság számára) Medián	2011. július 2011. augusztus	–	–	36%	58%	
4	Felmérés az energiaforrások és Paks megítéléséről (nyilvános kivonat) TNS Hoffmann	2011. július 2011. augusztus	73%	25%	51%	44%	
5	Milyennek ítélik az atomenergia veszélyeit? (nyilvános kivonat) Medián	2012 július 2013. október (!)			42%	51%	50% támogatná a népszavazást és 56% részt is venne azon, 66% ellenzi az orosz részvételt, 78% szeretné, hogy az állam a megújulókat és 13% hogy az atomenergiát támogassa
6	Felmérés az energiaforrások és Paks megítéléséről (teljes változat) TNS Hoffmann	2013. augusztus 2013. október	76%	21%	50%	38%	56% részt venne a népszavazáson és 50% támogatná a bővítést

A kutatások összehasonlítása

Mint a 2. táblázaton láthatjuk, a hasonló kérdésekre adott válaszok jelentős eltéréseket mutatnak. Mivel feltételezhető, hogy a kutatócégek meghatározóan követik az írott és az egyezményes etikai és szakmai szabályokat, és így az is joggal feltehető, hogy valóban a kutatások eredményeit hozták nyilvánosságra, az eltérések okait másfelé kell keresnünk. Azonban az egyes kutatások adatfelvételi körülményei – mint például az interjúk elkészítésének körülményei, a feltett kérdések pontos listája, a megkérdezés és a kutatás lebonyolításának kontextusa – részleteikben nem ismertek. Ezeknek hiányában a célokban, a mintavételben, a módszertanban és a szakmai sztemerdekben meglévő különbségekben kereshetjük az eredmények eltérésének okait.

1. A kutatás háttere és a kutatás célja

A TNS Opinion and Social kutatása (1)⁷ annak a rendszeres felmérés sorozatnak a része, melyben az Európai Bizottság különböző témákban kérdezi az európai polgárok véleményét. Az Eurobarometer egyszerre szolgál eszközként a Bizottság számára és szolgáltatásként a nyilvánosság részére. Atomenergiával összefüggő témák ritkán kerülnek vizsgálatra, ha pedig mégis, akkor az általános energia kérdésekhez, a klímaváltozáshoz vagy a nukleáris hulladékhoz kapcsolódva. Az Ipsos kutatás (2) kapcsán 24 ország polgárait kérdezték, Japán kivételével ugyanazokat a kérdéseket fogalmazták meg. A kutatás megrendelője a Reuters Thomson hírügynökség volt, más cég vagy szervezet nem állt a kutatás mögött, anyagilag pedig maga az Ipsos is támogatta. A kutatás a fukusimai atomerőmű baleset hatásainak felmérésére irányult. A Medián kutatása (3) egy omnibusz felmérésük részét alkotta, az atomenergiára, illetve egy esetleges népszavazásra irányuló kérdések megfogalmazását az Origo kezdeményezte. Egy 10 évvel korábbi felméréstől eltekintve a Medián korábban nem foglalkozott az atomenergia témájával. A TNS Global magyar leányvállalatát alkotó TNS Hoffmann kutatásának (4) megrendelője a Paksi Atomerőmű Zrt-t tulajdonló és állami tulajdonban lévő MVM Zrt. Az 1990 óta évente végzett kutatás részben a stratégia meghatározását, részben a nyilvános kommunikációt támogató érvkészlet erősítését célozza. A Medián kutatás (5) számos elemében hasonlít a cég korábbi kutatására, de ezúttal zöldszervezetek a kutatás megbízói, illetve egy esetleges népszavazás fogadtatására történő koncentráció helyett ezúttal a tervezett bővítés fogadtatásáról, ezen belül az orosz állami részvétel megítéléséről szól. Az újabb TNS Hoffmann kutatás (6) a már korábban bemutatott, rendszeres felmérések sorozatába illeszkedik. Ebben az esetben azonban lehetőség nyílt betekinteni a kutatás egészének eredményeibe: mind a nyilvánosságnak szánt, mind pedig a kizárólag belső használatra készült részek is a kutatás tárgyát képezték.

Egy további megkülönböztetési pont lehet a kutatás céljaiban meglévő különbség. Amennyiben egy ilyen kutatás rejtett célja valójában a biztonságérzet, a kényelem, a kontrollálhatóság erősítése, akkor a kérdések elsősorban az atomenergiának a megkérdezettek által vallott előnyeire koncentrálnak. Ha viszont a cél kétségek ébresztése, az ellentmondások érzékeltetése és a bizonytalanságérzet fokozása, akkor a kérdések elsősorban a kockázatok feltárására és tudatosítására irányulnak. A TNS éves kutatásai (4 és 6) tendenciájukban inkább az előnyökre fókuszáló kutatásokat, míg a Medián felmérései (3 és 5) inkább a kockázatok tudatosítására irányuló kutatásokat példázzák.

Megállapítható, hogy a kutatások háttérét, finanszírozását, nemzetközi összehasonlíthatóságát és céljait illetően lényeges különbségek állnak fent az egyes felmérések között.

⁷ A zárójelben lévő számok a kutatások időrendi sorrendjére utalnak, ld. 1. táblázat

2. A kutatás időzítése

A TNS OS kutatása (1) kifejezetten az atomenergia felhasználásának egy vonatkozására, a biztonság megítélésére irányult. Longitudinális vizsgálatra, trend megállapítására korábbi hasonló kutatás hiányában nincs mód. Az Ipsos Global (2), a Medián (3) és a TNS Hoffmann (4) kutatásai a fukusimai Dai-Ichi atomerőművet sújtó földrengést és cunamit követő időszakban készültek, így azok eredményeit az időzítés befolyásolhatta. A baleset jelentős mértékben vethette vissza a Japánba és a nukleáris technológia biztonságába vetett hitet (IAEA 2013 és Edelman 2012), bár az ilyen jellegű bizalom visszaeséseket a kutatások átmenetinek tekintik. (Besley és Oh 2013) A TNS Hoffmann (4 és 6), illetve a Medián (3 és 5) kutatásainak összehasonlíthatóságát és a longitudinális változások mérését szolgálta ismétlődő irányultságuk és módszertanuk, ami egyben a megkérdezetteknek a témával történő alacsonyabb ismerkedését is elősegíthette.

Egy kutatás időzítése szignifikánsan befolyásolja annak eredményét. Az atomenergiára vonatkozó felmérések esetében egy balesethez vagy más jelentős nukleáris eseményhez való időbeni közelség az eredményre lényegesen kiható tényező.

3. A kérdések megfogalmazása

Az egyes kérdések megfogalmazása segíti a témával való azonosulást vagy az attól történő elidegenedést. A TNS OS kutatása (1) elvont fogalmakkal közelít a témához. A 20 kérdés közül csak kettő esetében van személyes vonatkozás: az egyik arról érdeklődik, hogy a megkérdezett járt-e már atomerőműben, a második pedig azt kéri, hogy a család érdekeinek szem előtt tartásával fogalmazzon meg véleményt az atomenergia előnyeiről, illetve kockázatairól. Az Ipsos Global kutatása (2) olyan kérdésekből épül fel, amelyek a válaszadók személyes preferenciáit vizsgálják az élelmiszerfogyasztás és az energiafelhasználás területén. A Medián kutatások (3 és 5), valamint az egyik TNS Hoffmann kutatás (4) távolabbi témákkal összefüggésben törekszik arra, hogy érzelmeket ébresszen és ennek hatását a kért válaszaira is kiterjessze. Ezzel szemben a TNS Hoffmann másik kutatása (6) az elvont fogalmakat a személyes választással ötvözi, például olyan összefüggésben, hogy adott esetben mennyivel lennének hajlandók többet fizetni a válaszadók az elektromos áramért. A legtöbb esetben az eredmények kommunikálásának módja és a nyilvánosságra hozott anyagok megfogalmazása utal a kérdések eredeti formájára. Ez alapján feltételezhető, hogy egyes esetekben rejtett állítások bújnak meg a kérdések mögött, ezzel pedig lehetőség nyílik a válaszok tartalmának befolyásolására.

- ◆ Medián (5): *„Pakson épüljön új atomerőmű a már meglévő mellett?”* A kérdésselvetés módja azt sugalmazza, hogy a beruházás kapcsán a kapacitások megduplázását tervezik.
- ◆ Medián (5): *„Ön támogatná egy új atomerőmű megépítését, ha azt egy orosz állami vállalat orosz hitelből építené meg?”* A mondat egyszerre tartalmaz egy kérdést és két feltételes állítást. Sőt, a pontos elemzés arra is rávilágít, hogy a kérdés valójában három részből áll: a projekt finanszírozására, a kivitelező vállalat tulajdonlásának jellegére, valamint a nemzetiségére is utal, ez pedig összezavarhatja a valós választást.
- ◆ TNS Hoffmann (6): *„Ön hajlandó lenne a jelenleginél többet fizetni a villamos energiáért, ha azt megújuló energiaforrásokkal állítanák elő szemben az atomenergiával?”* A kérdés magában hordoz egy állítást, miszerint a megújuló energiaforrások révén előállított energia drágább lenne, mint az atomenergiából előállított villamos áram. A kérdés ilyen jellegű feltétele egyben előkészíti a

„terepet” egy későbbi kérdésre, amelyik arra irányul, hogy melyik energiatípusát tekintik a válaszadók a legolcsóbbnak.

- ◆ TNS Hoffmann (6): *„Egyetért Ön azzal, hogy Magyarországon működik atomerőmű?”* Ezt a kérdést rendre számos szakmai és közéleti kritika éri, tekintettel arra, hogy jelenlegi formájában egy tényről kérdez véleményt, és így az információ és a vélemény megismerésére irányuló kérdésjelleg keveredik. A valós vélemény-megismerést egy másfajta kérdés feltevése segítené: *„Egyetért Ön azzal, hogy Magyarországon atomerőmű működjön?”* A módosított kérdésfeltevés eredményeként nem egy állításhoz keresne megerősítést a kérdező, hanem a kérdés kötőmódos megfogalmazása révén a megkérdezettek személyes véleményének és egyetértésének – vagy elutasításának – egyértelmű kifejezésére adna lehetőséget.

Egyes kutatások esetében a kérdések megfogalmazásának módja lehetőséget teremt – a kutatás háttérével és céljaival összefüggésben – a válaszok befolyásolására.

4. A kérdések sorrendje és struktúrája

A kérdésfeltevés sorrendje szignifikáns módon befolyásolhatja a válaszokat. A kérdések sorrendje két kutatás, a TNS OS (1) és az Ipsos Global (2) esetében pontosan ismert. A többi esetben a nyilvánosságra hozott összefoglalók állításainak sorrendjéből következtethetünk az eredeti sorrendre. A jelen kutatás igyekszik azonosítani, hogy milyen kérdések előztek meg a nukleáris vonatkozású kérdéseket, és azt, hogy milyen kontextusban hangzottak el a legkritikusabb témára, a paksi bővítésre vonatkozó kérdések.

A TNS OS kutatás (1) 5 témát fed le. Közvetlenül a demográfiai adatfelvételt követően következett a nukleáris biztonság témája, azt semmilyen téma nem előzte meg. A nukleáris biztonság témakörét a korrupcióra vonatkozó kérdések követték. Az Ipsos Global (2) kutatása arra irányult, hogy a válaszadók a fukusimai balesetet követően mennyire állnak készen arra, hogy Japánból importált élelmiszereket, így rizst, tésztát, halat és algát fogyasszanak. A megkérdezettek túlnyomórészt negatív válaszokat adtak ezekre a kérdésekre. Ezt követték azok a kérdések, amelyek az atomenergia támogatottságának és az atomenergia termelés további bővítésének tervét vizsgálták. A nyilvánosságra hozott kommunikációt elemezve feltevésünk szerint a Medián kutatás (3) első kérdései az atomenergiát felügyelő hatóságok függetlenségéről és az általuk kiadott információk hitelességéről kérdezték a válaszadókat. A válaszok a nyilvánosság megosztottságáról tanúskodnak. Ez után következtek a paksi atomerőmű meglévő blokkjainak élettartam hosszabbítására, illetve a bővítésre irányuló kérdések. A TNS Hoffmann kutatás (4) kérdéseinek sorrendjére abból a dokumentumból lehet következtetni, amelyben a kutatás elvégzésére szerződő felek a kutatás struktúráját és feltételeit rögzítik, és amelynek nyilvánosságra hozatalát az Energiaklub által indított jogi eljárás eredményeként rendelte el a bíróság. A kutatás a már 20 éve megszokott kérdés feltevésével kezdődik: *„Egyetért-e Ön azzal, hogy Magyarországon működik atomerőmű?”* Ezt követően hangoznak el olyan kérdések, amelyek a fejlesztési tervekkel kapcsolatosak, majd a paksi atomerőműnek az európai sztetenderdekkel való összevetésére irányulnak, végül a kutatók arról érdeklődnek, hogy a válaszadók melyik energiatermelési módot tekintik a legolcsóbbnak.

A Medián kutatása (5) esetében a publikált eredmények alapján az indító kérdések az atomenergia termelésével összefüggő kockázatok feltárására irányulnak, majd ezt követően arról kérdezik a válaszadókat, melyik energiatípusát kellene az államnak támogatnia. Ezt követi a kulcskérdés, amely arról szól, hogy van-e szükség a meglévő atomerőmű mellé egy újabb létesítésének, végül pedig egy orosz kölcsönből és orosz állami cég által épített új atomerőmű fogadtatását tudakolja a kutatás.

A TNS Hoffmann kutatás (6) teljes, nem nyilvános változatának megismerése nyomán nem tartható az a korábbi feltételezés, amely a TNS Hoffmann kutatás (4) kérdéseinek sorrendjére vonatkozott. A teljes prezentáció diáinak sorrendje 28 feltett kérdéstről tanúskodik⁸ (szemben azzal az 5-tel, amelyet a két évvel korábbi kutatás során hoztak nyilvánosságra). Az első 5 kérdés a különböző energiaforrásokból származó energiaellátás biztonságát és az egyes energiaforrások vélt környezeti terhelését tudakolja, valamint arról kérdezi a fogyasztókat, mennyivel lennének hajlandók többet fizetni a megújuló forrásokból származó energiáért. Az ezt követő 5 kérdés a biztonságra, 3 az árázásra, 1 pedig az import energia elfogadhatónak tekintett szintjéről szól. Ezt követi 4 kulcskérdés a tervezett bővítés fogadtatásáról, majd a lehetséges privatizálásról és a tervezett élettartam hosszabbítás fogadtatásáról következik kérdés. Az utolsó 5 kérdés a fukusimai balesettel kapcsolatos ismereteket és véleményeket vizsgálja, egy kérdés pedig a paksi atomerőművet népszerűsítő, országjáró kamion fogadtatásáról érdeklődik.

Összességében a kérdések kontextusa és sorrendje döntő fontosságú. Különösen a több témakört felölelő omnibusz kérdések esetében nehéz megítélni, mi előzi meg az atomenergiáról szóló kérdéseket, és így nehéz megbecsülni, milyen impulzusokat követően válaszolnak az interjúalanyok az atomenergiára vonatkozó kérdésekre, és ez hogyan befolyásolja a későbbi kérdések értelmezését. Ha az első kérdések a kockázatokra vagy egy balesetre vonatkoznak, akkor jó eséllyel a válaszadók az egész kérdéssor során különösen érzékenyek lesznek a kockázat-tudatossági vonatkozásokra. Ha kezdéskor a kérdéssor jól ismert tényekre vagy a nukleáris energia széles körben osztott pozitív vonatkozásaira utal, akkor az emberek jó eséllyel mutatnak előny-tudatossági vonatkozásokat.

5. A kutatások átláthatósága és az eredmények kommunikálása

A kutatások érvényességének és hitelességének megítéléséhez érdemes áttekinteni az eredmények kommunikálásának módját. A TNS OS kutatás (1) az Eurobarometer kutatások struktúrájába illeszkedik, az európai uniós kutatások esetében pedig a transzparens kommunikáció politikai elvárás. A Reuters Thomson megbízásából készített Ipsos Global kutatás (2) fő célja az eredmények kommunikációja volt, ennek révén pedig az Ipsos márka további építése. A nyilvánosságra hozatal ennek megfelelően a transzparencia szellemében történik, és ebbe illeszkedik a teljes módszertan és az adattáblák közzététele is. A kutatás eredményeinek nyilvános kommunikációját szolgálja továbbá az eredmények értelmezéséhez szükséges prezentációkhoz és sajtóközleményekhez történő online hozzáférés biztosítása. A két Medián kutatás (3 és 5) csak korlátozott betekintést enged a módszertanba, a kérdések sorrendjébe és megfogalmazásába, valamint a háttérinformációkba. A nyilvánosságra hozott eredmények kommunikálását az Origo (Medián kutatás 3), illetve a Greenpeace (Medián kutatás 5) végzi. A kutatás, a háttéranyagok, de még a kutatások eredményei sem jelennek meg a Medián honlapján.

A Medián és a TNS Hoffmann kutatások kommunikációja esetében tényszerűen vitatható állítások szerepelnek a sajtóközlemények címeiben. A Greenpeace a Medián kutatás (5) címében azt állítja, hogy „Kétharmad ellenzi a paksi bővítést”. A szövegből azonban kiderül, hogy valójában 51% ellenzi, 42% pedig támogatja a bővítési tervet. Amikor viszont az orosz finanszírozással és részvétellel történő bővítésről esik szó, az ellenzők aránya 66%-ra ugrik, így az eredeti állítás pusztán ebben a kibővített formában igaz. A TNS Hoffmann kutatások kommunikációjában, amelyben egyébként maga a kutató cég nem vesz részt, nem tükröződik, hogy az MVM Zrt. mint megrendelő az eredményeknek pusztán egy szeletét

⁸ Hozzávetőleges szám, a diák oldalainak számából és az azokon megjelenő témákból következtetve.

hozza nyilvánosságra. A kutatásról (6) kiadott egyetlen sajtóközlemény címe („Egyre többen ismerik fel az atomenergia előnyeit”) semmilyen összefüggésben nem áll a kutatás tényleges megállapításaival, annak eredményeiből semmilyen módon nem következik.

A kutatások kommunikációja stratégiai jelentőségű az azokat megrendelő cégek számára, ugyanakkor az eredmények kommunikációja távolról sem jelenti az eredmények teljességének nyilvánosságra hozatalát. Az eredményekhez történő teljeskörű hozzáférés csak a két nemzetközi kutatás, a TNS OS felmérése (1) és az Ipsos Global kutatása (2) esetében biztosított. Az összes többi kutatás esetében a kutatási eredményei feletti ellenőrzés joga korlátozott a nyilvánosság számára, ez pedig a manipuláció veszélyét teremti meg.

A kutatási eredmények eltérésének következményei

A kutatások eredményei közötti eltérések több, egymásnak is ellentmondó hatást válthatnak ki. A különbségek érthetlensége a publikált eredmények, sőt az egész téma iránti bizalomvesztést eredményezheti. Ezzel szemben a megfelelő elemzés révén feltárhatók az eltérések okai, és ez a téma magasabb fokú megértéséhez és a témával történő magasabb szintű azonosuláshoz vezethet. Az eltérő eredmények különbözőképpen hatnak a nyilvánosság befogadóképességére és a téma iránti tudatosság szintjére, és negatív következményekkel járhatnak a kutatási folyamat minden tényezőjére, így a kutatás témájára, a kutató cégre, a megbízó cégre és magukra a kutatásban résztvevő személyekre nézve is.

A kutatás érvényessége iránti bizalomvesztés

A témához részleteiben nem értők körében a kognitív disszonancia feloldására fokozódik a téma iránti érdektelenség. Az eredmények megértésére irányuló erőfeszítések végzése helyett elvesztik érdeklődésüket a téma megértése iránt.

A kutatás tárgya iránti bizalomvesztés

A nukleáris energia iránti bizalomvesztést, bizonytalanságot is eredményezhetik az eltérő eredmények. Ez a helyzet ugyanis erősíti azt az érzést, hogy a téma bonyolult, inkább szakemberek és politikusok gondjaira kellene bízni. Ez az érzés azokat a szándékokat támasztja alá, amelyek az atomenergia témájának a nyilvános szférából történő kivonására irányulnak.

A párhuzamos valóságok létrejöttének elősegítése

Az eltérő eredmények tovább erősítik az atomenergia témájára (is) jellemző „párhuzamos valóságok” létrejöttét, ahol minden valóságot a saját eredményrendszere támogat. Szemben a meglévő megosztottság nyilvános megértésen alapuló feloldásával, valójában tovább erősödnek az atomenergia megítélésének eltérései.

Megváltozik a közvéleménykutatások szerepe

A kutatások a közösség véleményének megismerése és a valóság megértése helyett a valóság befolyásolásának eszközeivé válnak. A megrendelők a közvéleménykutatásokra úgy tekintenek, mint a saját narratívájukat támogató lehetséges érvanyagra.

Kísérlet az eltérő eredmények feloldására: aggregált kutatás

2010-ben az OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development, Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet) egy olyan összefoglaló kutatást jelentetett meg, amely a szervezet tagországainak az atomenergia témájában történő eligazodását segítette. A dokumentum korábbi kutatások, elsősorban az Eurobarometer felméréseinek⁹ összegzésére épült (OECD 2010). Ahogy a bevezetője megállapítja, „a dokumentum egy sor, lényegre törő közvéleménykutatás összegzésével arra irányul, hogy a döntéshozók és véleményvezérek szélesebb köre számára nyújtson összesített képet az atomenergia fogadtatásával kapcsolatos kérdésekben”. (OECD 2010: 3) A bevezető azt is állítja, hogy „az OECD országok csak akkor lesznek képesek az atomenergia használatára, ha a tájékozott közvélemény az atomenergia hasznait jelentősebbnek tartja, mint az esetleges kockázatokat. Ez a nézet pedig jelenleg még nem terjedt el széles körben”. Már az előszó alapján megállapítható a dokumentum irányultsága és célja: információ nyújtásával fokozni az atomenergia támogatottságát az érintett országokban. A szöveg azt is állítja, hogy „bár az Eurobarometer kutatások nem irányultak a költségekről szóló vélemények megismerésére, ugyanakkor a polgárok feltételezhetően kevésbé elleneznék az atomenergiát, ha tisztában lennének azzal, hogy az atomenergia használatával csökkenthető a villamos áram ára”. (OECD 2010: 29) Ez az állítás azt sugallja, hogy atomenergia használatával olcsóbban lehet villamos áramot előállítani, mint más források igénybevételeivel, ezt azonban különösen az újonnan létesítendő atomerőművek esetében számosan vitatják. Az OECD anyaga továbbá felhívja a figyelmet számos megfontolásra, amelyek egy-egy kutatás megállapításainak érvényességét veszélyeztethetik. Külön is említik a kutatást megrendelő cég érdekeit, a kérdések megfogalmazásának módját, a kérdések sorrendjét, valamint a mintavétel módját. Végezetül a dokumentum azt állítja, hogy „a módszertanból és a szóhasználatból fakadó különbségek kétségesé teszik a különböző kutatások összevetéséből születő megállapítások érvényességét”. (OECD 2011: 11) Az OECD összefoglaló anyaga tehát megerősíti korábbi állításunkat a megrendelő szervezet fontosságáról, a különböző kutatások összehasonlíthatóságának korlátairól és a kutatási eredmények konstruálhatóságának veszélyeiről.

Kísérlet az eltérő eredmények feloldására: önálló kutatás

Az eltérő eredmények és ebből következően az atomenergiáról vallott nézetek elmosódása önálló kutatás elkészítésére sarkallta a szerzőt. Teljeskörű önálló kutatás elvégzésére nem nyílt lehetőségünk, így a kutatás 3 zárt kérdésre és az ezekre adható 8 válaszlehetőségre terjedt ki.¹⁰ Ebben az esetben is fennáll, hogy a többi kutatással való összehasonlíthatóság

⁹ Célzott Eurobarometer felmérések a radioaktív hulladékról (227 és 297), a nukleáris biztonságról (271), az energia technológiáról (262), az éghajlat változásról (300), valamint az EU energia politikájáról (206a).

¹⁰ A dolgozat készítője ezúton fejezi ki köszönetét az Ipsos Hungary partnerségéért, amelynek keretében a kutatócég a rendszeres omnibusz kutatásába az atomenergia vizsgálatára vonatkozó kérdéseit beillesztette és az adatbázist rendelkezésére bocsátotta.

korlátozott, és így érvényessége igazolásának vagy elvetésének lehetősége is limitált. Ennek ellenére a kutatás eredményei utalhatnak a többi kutatás eredményeinek érvényességére.

A kutatás kérdései és a válaszlehetőségek:

1. Ön szerint szükség van-e arra, hogy két újabb blokk épüljön a paksi atomerőműben?
 - Semmiképpen nincs rá szükség.
 - Inkább nincs rá szükség.
 - Inkább van rá szükség.
 - Mindenképpen van rá szükség.
 - Nem tudom.
2. Megítélése szerint Ön elegendő információval rendelkezik-e a paksi atomerőmű bővítéséről?
 - Nem, és számomra nem is fontos, hogy többet tudjak róla.
 - Nem és főleg a gazdasági és pénzügyi vonatkozásai érdekelnének.
 - Nem és főleg a technikai vonatkozásai érdekelnének.
 - Nem és főleg a környezeti vonatkozásai érdekelnének.
 - Nem és főleg a politikai vonatkozásai érdekelnének.
 - Igen.
 - Nem tudom.
3. Ön szerint más országokhoz hasonlóan nálunk is népszavazáson kellene-e dönteni arról, bővítsék-e a paksi atomerőművet?
 - Igen, mert ez egy mindannyiunkat érintő nagyon fontos kérdés.
 - Igen, mert óriási beruházásról van szó, amelynek terheit mindannyian viseljük majd.
 - Igen, mert bele szeretnék szólni abba, hogy honnan legyen majd villamos energiánk.
 - Nem, mert ez egy túlságosan bonyolult kérdés.
 - Nem, mert ezt a szakemberek sokkal jobban el tudják dönteni.
 - Nem, mert ez úgyis a politikusok döntik el.
 - Nem tudom.

A 2. és a 3. kérdés esetében a lehetséges válaszok olyan módon kerültek kialakításra, hogy a válaszok mögött rejlő okokról is információt lehessen szerezni.

3. táblázat

Az önálló kutatás legfontosabb adatai

<i>Cím</i>	<i>Adatfelvétel</i>	<i>Kutatócég</i>	<i>Megjegyzés</i>	<i>Módszertan</i>
Atomenergia attitűdök Magyarországon	2013. június	Ipsos	omnibusz kutatás része	Személyes interjúk 1000 felnőtt megkérdezésével, településtípus, kor, nem és végzettség szerint súlyozva

A válaszadók 46%-a a „nem tudom” lehetőséget választva, nem kívánt válaszolni az első kérdésre. (Egy bővebb kutatás lehetőséget teremtett volna arra, hogy a kérdezőbiztosok a kérdések megfogalmazását megelőzően a témára vonatkozó információt fogalmazzanak meg, majd ezt követően térjenek az első kérdésre. Ez az eljárás megnövelte volna a válaszadási hajlandóságot, ugyanakkor befolyásolta volna a témára vonatkozó tényleges ismeret szintjét.) Azok közül, akik válaszoltak, 53% ellenezte a bővítés tervét, 47% pedig támogatta. Az eredmény megerősíti az ellenzők szerény többségét, ugyanakkor jelzi, hogy a lakosság megosztott ebben a témában, miközben a legnagyobb csoportot a válaszolni nem tudók alkotják.

A 2. kérdést illetően a válaszadók 4%-a volt elégedett a bővítéssel kapcsolatban rendelkezésére álló információval. 38%-uk jelezte, hogy nem áll rendelkezésére elegendő információ, de nem is igényel többet, míg ugyanennyien további információhoz szeretnének jutni. Leginkább a környezeti vonatkozások, ezt követően a gazdasági-pénzügyi, majd a technikai információk iránt fogalmaztak meg igényt. A politikai vonatkozások alig tűntek érdekesnek, míg 20%-nyian nem tudták megítélni, rendelkeznek-e elegendő információval.

A 3. kérdés esetében, amely a népszavazásra vonatkozott, a válaszadók 33%-a támogatta egy népszavazás megtartását, arra való hivatkozással, hogy egy mindenkit érintő ügyről van szó, 47% viszont nem tartotta fontosnak a referendumot, tekintettel arra, hogy a szakemberek ebben jobban tudnak döntést hozni, illetve hogy egy ilyen ügyben végső soron úgylis a politikusok döntenek. A megkérdezettek mintegy 20%-a nem adott választ erre a kérdésre. A válaszadók közel fele tehát a szakemberek és politikusok kezébe adná a döntés jogát, míg a lakosság egyharmada népszavazáspárti.

4. táblázat

Az önálló kutatás legfontosabb megállapításai

	<i>Cím és kutatócég</i>	<i>Adatfelvétel és publikáció</i>	<i>Paks bővítését támogatja</i>	<i>Paks bővítését ellenzi</i>	<i>Fontos megállapítások</i>
7	Atomenergia attitűdök Magyarországon Ipsos	2013. június 2014	47%	53%	a népszavazást támogatja 33%, ellenzi 47%

A demográfiai megoszlást tekintve, az elemzésből megállapítható, hogy a férfiak jobban támogatják a bővítést, mint a nők, sőt a nők relatív többsége ellenzi a bővítés tervét. Ugyanakkor a nők 52%-a nem tudja megítélni, szükség van-e a bővítésre, szemben a férfiak 38%-val. A férfiakat jobban érdekli a téma és tájékozottabbnak is tartják magukat, mint ahogy ezt a nők gondolják magukról. Az atomerőmű-bővítés környezetvédelmi vonatkozásai iránt viszont a nők lényegesen nagyobb arányban fejeznek ki érdeklődést, mint a férfiak. Egy esetleges népszavazás iránti érdeklődés nem mutat összefüggést a nemmel.

A paksi bővítés iránti érdeklődés, illetve a bővítés támogatása szoros összefüggést mutat az iskolázottsággal: minél magasabb végzettséggel rendelkeznek a megkérdezettek, annál jobban támogatják a tervezett bővítést. Fontos látni, hogy a felsőfokú végzettségűek támogatása sem feltétel nélküli: a legtöbb válaszadó „inkább támogatná” a bővítést, nem pedig „feltétlenül támogatná” azt. A népszavazás kiírását is leginkább a magasán végzettek támogatják.

A jövedelmi viszonyokat tekintve, a magasabb jövedelműek tájékozottabbnak tartják magukat, illetve inkább igénylik a további információt, mint az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezők. A bővítés, illetve a népszavazás gondolatának támogatottsága nem mutat összefüggést a jövedelmi viszonyokkal. Itt is jellemző, hogy minél tájékozottabbnak tartják magukat a megkérdezettek, annál inkább támogatják egy népszavazás gondolatát.

A lakóhely és az informáltság foka közötti korreláció szignifikáns: a nagyobb településeken élők tájékozottabbnak vallják magukat, mint a kisebb településeken élő társaik. A bővítés támogatottsága nem mutat összefüggést a település típusával. A városban élők 26%-a szeretne a környezeti vonatkozásokról több információhoz jutni, míg a falvakban élők esetében ez az arány 14%. Budapesten a legnagyobb a népszavazás relatív támogatottsága, de még itt is élesen megosztottak a megkérdezettek a népszavazás szükségességét illetően. Az

összes többi településen a relatív többség ellenzi a népszavazást, elsősorban arra való hivatkozással, hogy a döntés a szakemberek dolga. Sorrendben ezt követően a hivatkozások a politikusok felelősségére, majd pedig arra utalnak, hogy számukra mindenképp túlságosan bonyolult témáról van szó.

Végül a megkérdezettek életkora semelyik kérdéssel sem mutat szignifikáns összefüggést.

Összességében megállapítható, hogy a kutatás alapján a válaszadók jelentős része nem tartja magát elég tájékozottnak ahhoz, hogy az atomenergia témájában, ezen belül a paksi bővítés ügyében véleményt nyilvánítson. Mind a bővítés tervét, mind pedig a népszavazás gondolatát a véleményt nyilvánítók inkább elleneztek, a témát, illetve a témában való döntés jogát inkább szakemberekre és politikusokra hagynák. Ennek oka az alulinformáltság és – feltételezhetően – a lényeges döntések politikusi kezében hagyásának hagyományos megközelítése. A bővítés tervének támogatói elsősorban a férfiak és a magasabban iskolázottak közül kerülnek ki, míg az ellenzők körét inkább a nők és az alacsonyabb végzettségűek alkotják. A jövedelmi viszonyok és az életkor nem meghatározó ezekben a kérdésekben.

Összefoglalás

A 2009 és 2013 között végzett kutatások eredményei alapján összességében megállapítható, hogy a társadalom a vizsgált időszakban meglehetősen bizonytalan, megosztott és érdektelen volt a paksi bővítést illetően, emellett alulinformáltak tekintette magát. A bővítés ügyének személyes vonatkozásait az emberek nem tartották lényegesnek. Mindennek eredményeként a kockázat- és előnytudatosság alacsony szintje állapítható meg, a válaszok tükrében az egész témakör nem tűnik érdekesnek és nem kapcsolódik a megkérdezetteket foglalkoztató mindennapos kérdésekhez.

A válaszadók többsége nem lát összefüggést az atomenergia ügye és saját életének alakulása között és az atomenergia termelés bővítésének kérdését annak összetettsége miatt a szakértőkre bízna. A kérdés bonyolultsága elriasztóan hat az érdeklődésre és egy esetleges népszavazás támogatottságára. Mindazonáltal a társadalomnak létezik egy kisebb hányada, amely szeretne a folyamat részese lenni, hozzájutni a szükséges információhoz és véleményt nyilvánítani egy esetleges népszavazáson. A valós ismeretek és az érdeklődés közötti szakadék további kommunikáció szükségességét jelzi, legyen szó akár tájékoztató, akár befolyásolási célú információról.

A közvéleménykutatások egyes jellemzői korlátozhatják az attitűdök valós megismerését. A vizsgált kutatások egy részénél feltételezhető a szándék egy előzetesen elképzelt narratíva érvényességének biztosítására. A kérdések célzott megfogalmazása és sorrendje felboríthatja egy kutatás strukturális egyensúlyát, az elképzelt narratívát támogató érvek keresése felülírhatja a közvélemény való megismerésének szándékát. A kutatás eredménye, illetve az erről szóló, a nyilvánosságnak szánt kommunikáció között eltérés húzódnak. A kutatási eredmények felhasználása a kutatás eredeti céljainak alárendelten történik. Tekintettel arra, hogy egy kutatás esetében a megbízó az eredmények kommunikálását kontroll alatt tarthatja, a kutatások a nyilvánosság szolgálata helyett a valóság konstruálásának részévé válhatnak. Mindezzel a kutatások hozzájárulnak a média szerkesztőinek befolyását leíró napirend elmélet (McCombs – Shaw 1972) érvényességéhez, a *mi* és *ők* hangsúlyozásával erősítik a politikai idegenné válás gondolatát (Szabó 2006), éles választóvonalat hoznak létre a kockázat-orientált és az előny-orientált kutatások között, mindezzel erősítik az atomenergiáról vallott vélemények és a kapcsolódó attitűdök polarizálódását. Végül pedig fennáll annak a veszélye, hogy az atomenergiával kapcsolatos

magyarországi attitűdök megismerésében az eredményvezérelt kutatások helyett a célvezérelt kutatások válnak dominánssá.

Irodalom

- Antal, A. (2013) *Zsák a foltját*, (Online) Idea Intézet, 2013. május 7. (hozzáférés: 2013. május 17.). letölthető: http://ideaintezet.blog.hu/2013/05/07/zsak_a_foltjat_851
- Babbie, E. (2007) *The Practice of Social Research*. Belmont, CA, Wadsworth.
- Besley, J. C. – Oh, S.-H. (2014) The Impact of Accident Attention, Ideology, and Environmentalism on American Attitudes Toward Nuclear Energy, *Risk Analysis* vol. 34. no 5. pp. 949-964. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/risa.12151/abstract>
- Edelman (2012) *Edelman Trust Barometer 2012*, (hozzáférés: 2013. április 3.) letölthető: <http://www.edelman.com/insights/intellectual-property/2012-edelman-trust-barometer/about-trust/global-results/>
- Edwards, A. L. (1957) *Techniques of Attitude Scale Construction*. New York, Irvington Publishers.
- Eurobarometer (2010) *Europeans and Nuclear Safety* (online) Special EB 324, 2010. március 1. (hozzáférés: 2013. március 25.) Brüsszel: Európai Parlament. letölthető: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_324_en.pdf
- Eurobarometer (2011) *The Europeans and Energy* (online) Standard EB 74.3 on Energy, 2011. január 31. (hozzáférés: 2012. február 8.) Brüsszel: Európai Parlament. letölthető: http://ec.europa.eu/energy/studies/doc/20110131_eurobarometer_energy.pdf
- Eurobarometer (2012) *Public Opinion in the European Union* (online) Standard EB 78 2012 ősz. (hozzáférés: 2012. február 10.) Brüsszel: Európai Parlament. letölthető: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb/eb78/eb78_first_en.pdf
- Felmérés az energiaforrások és a Paksi Atomerőmű Zrt. lakossági megítéléséről*. 2011. augusztus, MVM Zrt.
- Felmérés az energiaforrások és az MVM Paksi Atomerőmű Zrt. lakossági megítéléséről*. 2013. augusztus, MVM Zrt.
- Greenpeace (2013) *Kétharmad ellenzi a paksi bővítést*. 2013. október 10. Budapest: Greenpeace letölthető: <http://www.greenpeace.org/hungary/hu/hirek/hirarchivum/Ketharmad-ellenzi-a-paksi-bvitest/>
- Habermas, J. (1971) *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása*. Budapest, Gondolat.
- IAEA (2013) *The Follow-up IAEA International Mission on Remediation of Large Contaminated Areas Off-site the Fukushima Daiichi Nuclear Power Plant*, (Preliminary Summary Report) 2013. október 21. (hozzáférés: 2013. december 25.), letölthető: <http://www.iaea.org/newscenter/focus/fukushima/remediation-report-211013.pdf>
- Ipsos (2011) *Global Citizen Reaction to the Fukushima Nuclear Plant Disaster*, 2011. június 20. letölthető: <http://www.ipsos-na.com/download/pr.aspx?id=10838> és <http://www.ipsos-na.com/download/pr.aspx?id=10803>
- Lever, A. (2013) *Perceiving Security: A Word of Caution on the Ethics Survey*, (Online) www.alever.net, (hozzáférés: 2014. január 9.), letölthető:

http://www.alever.net/DOCS/Perceiving_Security_A_Word_of_Caution_on_the_Ethics_Surveys.pdf

- Lorenzoni, I., Nicholson-Cole, S., Whitmarsh, L. (2007) Barriers Perceived to Engaging with Climate Change among the UK Public and their Policy Implications. *Global Environmental Change*, vol. 17. no. 3-4., pp. 445-459.
- Mariotte, M. (2012) *Nuclear Power and Public Opinion: What the polls say*. (Online) Daily Kos, 5 June. (hozzáférés 2014. március 5.), letölthető: <http://www.dailykos.com/story/2012/06/05/1097574/-Nuclear-Power-and-Public-Opinion-What-the-polls-say>
- McCombs, M. E. – Shaw, D. (1972) The agenda-setting function of mass media. In: Boyd-Barret, O. – Newbold C. (eds.) *Approaches to Media. A Reader*. London, Arnold.
- Nem kér az atomenergiából a magyarok többsége*, Origo, 2011. szeptember 9. letölthető: <http://www.origo.hu/itthon/20110914-median-a-tobbseg-elutasitja-a-paksi-atomeromu-elettartamanak-meghosszabbitasat-vagy.html>
- OECD (2010) *Public Attitudes to Nuclear Power*. (Online) (hozzáférés: 2012. július 25.) letölthető: <http://www.oecd-neo.org/ndd/reports/2010/nea6859-public-attitudes.pdf>
- Poortinga, W. – Pidgeon, N.F. (2003) *Public Perceptions of Genetically Modified Food and Crops, and the GM Nation? Public Debate on the Commercialisation of Agricultural Biotechnology in the UK*, University of East Anglia, work paper, (hozzáférés:2014. március 6.) letölthető: http://psych.cf.ac.uk/understandingrisk/docs/survey_2003.pdf
- Sarlós, G. (2014): *Risk and Benefit Perceptions in the Communication Narratives of Nuclear Energy in Hungary*, ELTE Szociológia Doktori Iskola, PhD dolgozat, 2014
- Semenza, J.C. – Hall D.E. – Wilson, D.J. – Bontempo, B.D. – Sailor, D.J. – George, L.A. (2008) Perception of Climate Change. Voluntary Mitigation and Barriers to Behavior Change, *American Journal of Preventive Medicine* vol. 35. no. 5. pp. 479–487.
- Szabó, Márton (2006) *Politikai idegen*. L'Harmattan, Budapest.